

ڈاکٹر اے آر داؤد

اسسٹنٹ پروفیسر، شعبہ بلوچی، جامعہ بلوچستان، کوئٹہ

عبدالرازق

لیکچرار، شعبہ پاکستانی زبانیں، نمل اسلام آباد

محمد صادق (صادق صبا)

اسسٹنٹ پروفیسر، انسٹیٹیوٹ آف بلوچی لینگویج اینڈ کلچر، جامعہ تربت

کوئٹہ بلوچی شاعری و ازم (ایوک چاکری دور و سرء گپ کنگ بوتگ)

Dr. A-R Daad*

Assistant Professor, Department of Balochi, University of Balochistan, Quetta.

Abdul Raziq

Lecturer, Department of Pakistani Languages, NUML, Islamabad.

Mohammad Sadiq (Sadiq Saba)

Assistant Professor, Institute of Balochi Language and Culture, University of Turbat

*Corresponding Author:

The Poetics of Ancient Balochi Poetry

ABSTRACT

The subject of literature and human sciences is the essence of man, the colors of his nature and his mental confusion, while the subject of all other sciences is the relations and relationships of man. In literary studies, the relatively less known branch of science "Poetics" has gained a lot of importance in the last few decades and now every branch of science is being researched separately on poetics. But still the de-mystification of "poetics" has not been completed completely. Indeed, poetics is a form of expression through which we make it possible to interpret the creative rules of the respective genre and its semantic system. In this research article, the poetics of ancient

Balochi poetry has been discussed in a logical manner, from which the poetics of ancient Balochi poetry has become clear to a certain extent. By the way, the scope of ancient Balochi poetry is wide, but this research is based only on Chakari period.

Key Words: Classical poetry, poetics, Chakari period, oral literature, criticism, metaphor, simile, Scenography, Eloquence, Rhetoric.

مئے کوھنیں شاعری ء شئیر ء ازم ء پتیمیں چیز نیست۔ یک زبانی ء کہ دینگا زانگ مہ بیت کئے شاعر انت، کئے نہ انت، اود ء شئیر ء ازم چون بیت، ء دومی گپ ایش انت کہ مئے گور ء چو عربانی اولی دور ء پتیمیں گپ ہم نیست کہ گوش ایں مئے گور ء شئیر ء شاعر ء بارہ چو شیں گپ بوتگ۔ عرب ء ہم جنگ کرتگ بلے اے لیکہ بوتگ کہ پیش رد ء ارزشت چی انت، ء شبن ء چہر کجام کار ء کن انت۔ بلوچی کوھنیں شئیر ء بارہ ء من کسی گور ء ہم نہ دیتگ کہ بہ گوش ایت بلوچ ء گور ء زئی شئیر چونیں چیزے بوتگ۔

عرباں اولی دور ء پیش رد، ہیال، زبان ء جوان درانگازی ء سر ء باز گپ جنگ۔ حسان ابن ثابت، نابغہ زریانی ء عشق ء نیام ء زبانی جنگ باز بوتگ۔ بلوچی ء شئیر ء بارہ ء کوھنیں دور بید ء میگر ء یک بندے ء دگہ چچیر دست نہ کسیت کہ مردم راھے بروت۔ گل خان نصیر ء ”بلوچی رزمیہ شاعری“ ء تہ ء میگر ء اے شئیر دا تگ:

شئیراں ہمار د گوش انت

کہ وت موھری داوا گرت^(۱)

اشی ء گیشوار ء اے گپ جنگ انت کہ اشک ء جنگ ہمار دم کن انت کہ وت ہمے رنگیں تجربتانی تہ ء گوشگ انت۔ واحد بزدار ء اشی ء دگہ مانا یے زرتگ، آئی ء گوشگ ایش انت کہ شاعر ہابیت کنت کہ آئی ء کٹمنٹ گوں مہلوک ء بہ بیت۔^(۲)

اسل ء مئے اولی یا ہنگار نویس (تذکرہ نویس) دیروی پسندیں لیکہ ء مردم بوتگ انت آھانی جہد ہم ہمے بوتگ اولی دور ء شاعری ء ہمے رنگ ء دیم ء بیار انت ء مانا بکن انت کہ چریشی ء ایوک راستی ء ذرانگازی گندگ بہ بیت۔ میگر ء ہمے شئیر آئی ء شئیر انی تہ ء من باز شوہاز اتگ بلے من ء دست نہ کپتگ۔ پرچا کہ لچے اے تہ ء ایوکیں بند ء بستار ہانز سرجمیں لچے ہیال ء گوں بندوک بہ بیت۔ نی ء اے شئیر میگر ء نام ء انت ایشی ء ماکش ات نہ کنیں۔ نوں زبانی ربیت نبشنگیں دور ء باریگ ء اتک ء سر بوت بلے من ء گل خان ء گیشوار دوستر بیت۔ پرچا کہ آئی ء گور ء ایشی ء مانا ایش انت شاعری ہر کسی وتی زند ء تجربتانی کینہ ء بیان کنگ انت۔ اے بندر ء مہراکی شاعرانی اوگام بوتگ کہ

شاعری ذاتی جوجہانی بیان و درشان انت۔ مئے گورء اسلء انچو ہم بوتگ کہ شاز آھنکے ہم، نتر سے ہم۔ بلے اشیء مانا ایوک ایش نہ انت کہ ہرچی ہمانیء سرء بہ گوزایت بلکیں زمانگء سرگوست ہم ہوار بوت کن انت۔ گل خان دگہ جاہ یے گاریں شاعرےء شنیرے دنت کہ ایشیء سرء ہم گپ بوت کنت:

اے منی پیڑی و زندانت

اے بلوچی و دفتر انت^(۳)

عرباں ہم وتی اولی دورء شاعریء ”ایام العرب“ کوہنگ۔ گل خان اے شنیرء ایوک راجدپترء مانا زرتگ۔ مروچی ہم ہر اران مردم کوہنیں شاعریء بلوچانی راستیں راجدپتر گوش ایت۔ ادء دفتر شنیری دیوان انت۔ بلے لازم نہ انت اے راجدپتر ایوک راجی جنگء سرجمیں راستیء بیان بہ بیت۔ بلکیں انسانی تبء نیل، مہرء جنس، تبء ایندگہ بہر ہم گون کپت کن انت۔

بلوچی بو طیقاھے رنگیں گپاں چہ جوڑ نہ بوتگ، بلکیں بو طیقا یک راجےء شاعریء شرگداری انت۔ آئیت گز اما شنیرء اندرء چہ چیزے کنگء جہدء کنیں۔ عربیء فارسیء نگد گیشتر یا نگاری نویسیء چہ گیشنگء دیمء املگ۔ بلوچی کوہنیں شاعریء سرء اولی یا نگار نویس کہ آئیء بلوچی شاعریء شریں رنگےء چارگء جہد کر تگ آشیر محمد مری انت، آئیء ”کوہنیں شاعری“ اے ردء کئے مارا ملک کنت۔

اے یا نگار نویسی ایشیء من عربانی نگد تذکرہ نویسیء مانا زیرگء یاں۔ رودرتکء نگدء اولی رنگ ہمے تذکرہ نویسی (تذکرہ نویسی)ء چہ بندات بیت۔ تذکرہ نویسی ہمیش انت یک شاعرےء زند جاو رال، آئیء شاعریء سپتء ہمراھیء آئیء شنیر دیگ بنت۔ بلوچی دومی دورء ایشیء بندات بشیر احمد بلوچء ”در چین“ کتابء چہ بیت بلے ما آنکر نہ رویں۔ کوہنیں شاعریء تہء یا نگار نویس گل خان نصیر، شیر محمد مری، واحد بزدار، جسٹس خدا بخش مریء کتاباں چہ درابیت۔ ایشاں چہ جوان تر شیر محمد مریء کتاب انت کہ آئیء ہر شاعرےء پچارء گوں آئیء شنیری سپت ہم بیان کر تگ انت۔ ہمیشاں چہ کے باز ماوتی شنیرء ازمء در گیتک کنیں۔ گل خان نصیرء کارء ارزشتء کس ناں نہ کنت بلے آئیء کوہنیں شاعریء سرء ہنچو کہ گپ جنگ آئیء جہد ہمے بوتگ کہ پیش بداریت بلوچی شاعری از می پہناتے نہ داریت، تجلیں راستیء در شان و درانگازی انت بلے آئیء دور نگیں گپ جنگ کیے ایش انت۔

”قدیم بلوچی شاعری کی زبان سلیم، روان اور کنایوں اور استعاروں سے مبرا تھی۔“

شاعر زیادہ تر چشم دید واقعات کے بیان کو ترجیح دیتے تھے۔“^(۴)

دگہ جاہیے وتی برزہ گپاں رد کنت ء چاکری دور ء شاعری ء زبان ء بارہ ء چو گوش ایت:
”زبان کی فصاحت و بلاغت، شاعرانہ ندرت، بے ساختگی اور جوش بیان اس بات کی غازی
کرتا ہے کہ اس سے صدیوں قبل بھی بلوچی میں شاعری ہوتی رہی ہے۔“^(۵)

شعیری لہزہ، لہزی ہنر ہمازم انت کہ اود ء گپ ء اشارگ ء تہ ء جنگ بیت۔ اسل ء گل خان یکے وت ہم
بے چہر ء شیبینی شعیری تہر ء مٹوک بوتگ۔ دومی آئی ء وتی کتاب ء تہ ء شبلی نعمانی ء مولانا حالی ء جاہیے، جاہیے ہما سال
آورتگ انت کہ اود ء آھاں شعیر ء ارزانی ء گپ کرتگ۔

شیر محمد مری مار کسی پکر ء لیکہ ء منوگرے بوتگ آئی ء بلوچی کلاسیکل شاعری آئی ء بلوچی شاعری ء،
شاعری ء رنگ ء چارگ ء جہد کرتگ آ اسل ء بلوچی ء سنسکرت ء گوں نزیک کنگ ء جہد ء کنت، سیدھاشمی ایرانی لہز انک
پہلوی ء اوستا ء نیمگ ء روگ ء جہد ء کنت۔ گڑا اے حساب بلوچی ء شعیر ء ازم باز کوهن بیت مارا ایرانی لہز انک ء چہ
شوازاگ کپیت۔ اسل ء سنسکرت ء بازیں چیزے پہلوی ء ترینگ بوتگ ہمیشی ء چہ مئے گور ء ہما کتہ اتگ انت کہ
سنسکرت ء گوں کے بازنکی کن انت۔

بلوچی زبان ء نزکی گوں ایرانی زبانوں شریں رنگے ء گندگ بیت۔ ماتر کمانستان ء شعیر تورمان ء چہ دست
کپتگیں شعیرے ء سال ء دات کن این کہ چنچو بلوچی ء رنگ اود ء گندگ بیت بلے بیکرے اے چارگی
انت کہ:

” ایرانی لہز انک ء دو دور انت۔ یکے ۶۳۵ ء چہ پیسر ء ایشی ء رند کہ ارزانی ء مالیشی ء کوهنیں
ایرانی ء نوکیں ایرانی ء دور گو شیں۔ چوناھا ایرانی لہز انک کمو ء بازیادہ زبانوں نمیسگ بوتگ،
چار نیکر اھانی اود ء اسر بوتگ۔ ۱۔ زرتشی ۲۔ مانوی ۳۔ بدھ مت۔ ۴۔ اسلام۔“^(۶)

یونانی ء سنسکرت ء رنگ ء سان پہلوی زبان ء چہ اتگ ء رند ء ایرانی شاعری ء سر ء ہم اسر کپتگ
انت۔ پہلوی کتابانی تہ ء لچہ کرتگیں شعیر ہم ہست۔ ساسانی دور ء ہما کتہ کہ حاجی آباد ء دست کپتگ انت ہمے گپ ء
ڈسنت کہ باو بد ء ایدگہ زیر زانت ء پہلوان ساسانی بادشاھانی دربار ء چنگ ء گوں شعیر جنگ۔ اے رسم چانفی دور ء ہم
بوتگ۔ پہلوی شعیر وزن ء حساب ء نہ بوتگ انت بلکیں وزن ہجائی بوتگ۔ (مغربی و مشرقی شعریات، وہاب
اشرفی،) سبسی کرن ء ہما شعیر کہ بلوچی ء رنگ ء انت، ایش انت:

آپریو ان پر شنگاں

پر شنگاں روشن، فرہگاں کرد گاراں

بغا نھماں اود، مہر سینداں استادان

دومی رنگ اشیء ایش انت:

آفرین فر شنگاں

فر شنگاں روشن، فرہگاں کرد گاراں

بغا نھماں و مہر سینداں استادان

یازور منداں (۷)

اے شئیر اے ہمے سماہیت کہ سیلمانی گالوار ۲۰۲۳ء انت، سرجم ایش ۲۰۲۳ء بلوچی ۲۰۲۳ء رنگ ہست، گوشے سوتے
زاناں۔ سید اے ہمے ہاتر ۲۰۲۳ء بلوچی ۲۰۲۳ء ہمود ۲۰۲۳ء برنگ ۲۰۲۳ء نزیک کرتگ۔ شیر محمد مری بلوچی ۲۰۲۳ء کتہاں سنکرت ۲۰۲۳ء پیمیشکا گوش ایت
کہ اسل ۲۰۲۳ء اے پہلوی ۲۰۲۳ء رجانک ۲۰۲۳ء منت ۲۰۲۳ء اتلگ انت۔ تچک ۲۰۲۳ء سنکرتی نہ انت۔ بلوچی ۲۰۲۳ء شئیر ۲۰۲۳ء ازم ۲۰۲۳ء رادینگا گیشینگ نہ
بوتگ۔ مے ہمنچو کوہنیں نبشتہ کار بوتگ انت آہاں بس بلوچی شاعری ۲۰۲۳ء بگپ ۲۰۲۳ء سرہال دیم ۲۰۲۳ء اورتگ انت یا ہمے
زور داتگ کہ بلوچی ۲۰۲۳ء کوہنیں شاعری چنچو زندمان ۲۰۲۳ء گوں نزیک انت۔ آہانی گور ۲۰۲۳ء شئیر ۲۰۲۳ء ازم ۲۰۲۳ء ہیال ہم نہ اتلگ کہ
ہما شاعری ۲۰۲۳ء یوان ایت ۲۰۲۳ء آئی ۲۰۲۳ء اندر ۲۰۲۳ء چہ بلوچی ۲۰۲۳ء بو طیق ۲۰۲۳ء بہ گیشین ایت۔ چوناہا بلوچی ۲۰۲۳ء اولی دور ۲۰۲۳ء شاعری اینچو کوہن نہ
انت اے ہمیش انت کہ اسلام ۲۰۲۳ء زمانگ انت۔ اشیء ماشئیرانی ۲۰۲۳ء دیت کنیں چاکر گوش ایت:

یات کناں نام الہی من اول سر نامگاں

حیدراول پشت ۲۰۲۳ء پناہیں حضرت آخر زمان

(چاکر ۲۰۲۳ء شعر)

یا شہداد ۲۰۲۳ء شئیر انت:

حمد اوند ۲۰۲۳ء گشاں

مدح محمد مصطفیٰ

شاہیں علی شیر ۲۰۲۳ء ہدا

(شہداد ۲۰۲۳ء شعر)

دگہ چیزے ہم من سماکنگ بیت کہ رندہ پہلواناں کہ ملاء حاجی بوتگ انت اشاں شاعری باز مٹ ء بدل
کنگ ء جہد کرتگ۔ پرچا کہ شیر محمد ء کتاب ء لانگ ورتھ ڈیمز، ء کتاب کہ ہدا بکش مری ء رجانک کرتگ باز پرک کن
انت۔ بلکیں مستز زور اکی اے کنگ بوتگ کہ شنیری زبان ء بیان ء پداتچ ء ساپ کنگ ء جہد کرتگ، چریشی اپوک
گپ ء واکہات پشت کپتنگ انت، شنیر گار بوتگ انت۔ دگہ گپے ایش انت کہ جتاہیں گالوار ء پوکاراں ہم شنیراں وتی
بولی ء رنگ بکنگ ء جہد کرتگ کہ چریشی مستز تاوان بلوچی ء شنیر ء ازم ء رستگ۔

نوں کہ وھدے زاھریں رنگ ء بلوچی ء شنیر ء ازم نیست گڑا ایشی ء چون شوھازگ بہ بیت؟ یک رھبند
ے ایش انت کہ وت شنیر ء جند ء چہ اے گپ شوھازگ بہ بیت۔ پرچا کہ رودراتکی شنیر ء ازم ء رد ء ہما کہ جو انی گونگ
بوتگ انت چو کہ گپ ء پر کنگ، چہر ء شنیر، گوناپ سازی، عربی ء فارسی، سنسکرت ء شنیر ء ازم جوان ترین بہر انت
اے ڈرائیں سپت بلوچی ء تہ ء ہست انت۔ مئے ہما زانکاراں کہ بلوچی ء کونھیں شاعری ء سر ء نچمیں درا نگازی ء ڈوہ
جنگ آندر ء تچک ء سادگ ء مانا ء سر پد نہ بوتگ انت بلکیں آھانی اے رنگیں گپ ء پڑدر ء ایوک راسی ء شوھازگون
بوتگ۔ بلکیں بازبر ء اشاں اے ہم پتو اداتگ کہ اود ء بدن ہم نیست۔ ماگاں بلوچی ء بچاریں اود ء بدن ء زبیاھی ء
بگرداں جنس ء درائیں رنگ گندگ بنت، البت جنس ء پردگ کرتگ ء درشان اتگ۔ بیبگر جاہ یے گوش ایت:

دم ہما بیت کہ دردپ ء گنداں
دست ء ماں کوچی گردن ء گیجاں
نزرگاں دوست ء کُنل ء ہار ء
بنداں من موتا جیں دل ء تار ء
اڑگرت ہر دودل زھیرانی
توک دیاں بوریں چادر ء چنی

دروت دینت ڈالشاھیں بروت رکاں^(۸)

سدو ء تیتا نلی ء چندیں شنیر ہما انت کہ گل خان ء گور ء ہست انت، پیکر شاد ء گور ء نیست۔ ایشی ء چہ ہمے
زانگ بیت کہ رندہ پہلوان کہ نلا بوتگ انت آھاں اے چیز یا وکشتنگ انت یا مسلمان کرتگ انت۔

داگنیں عہداں اتنگے چار روچاں سری
سبر کن او بے سبر من سہلیاں سمبہاں

چکیں دنناں من مزوا کی جناں

کدھیں چھاں مسک آوارایں سرگ کنناں

میری ہتھیاراں من لیف ء توک ء کنناں

تئی ملگی ڈیل ء گوں دل ء بنداں ایر کنناں^(۹)

بلوچی کونھیں شاعری ء تہ ء وشی ء ناامیتی، پشیمانی شررنگی ء زیبائی ہر رنگیں سرہال ء بنگپ دست کپ
ایت۔ ہمے رنگ ء آئی ء زبان ء درشان انت، ہمنچو چہر ء شین ء ہنر ہست ہمنچو لبز ء ہنر کاری، واحد بزدارے گپ ء
بازرند ء کنت۔

”ان کی شاعری میں غلو اور ابتلاء کا کوئی گزر نہیں۔ انکی شئیری زبان عام لوگوں کی زبان

ہے۔ جہاں شعر میں نام نہاد فصاحت و بلاغت، ضخیم اور بہاری الفاظ کی رعب و دبدبہ اور کسی

قسم کا سو قیامہ اور عامیانہ پن نہیں ہے۔“^(۱۰)

غلو چونامبالغہ (پرکنگ ء) عربی گالبندے ”آگوش انت شترتیں شئیر ہمانت کہ ذروگ ء پڑ بہ
بیت۔ بزاں اود ء ہیال ء زیبائی بہ بیت رومانی گلد ء تہ ء مبالغہ ء ہیال گوش انت۔ بلوچانی گور ء اپس ء زہم ء بیان ء
پرکنگ ء ہراھی اشک ء مہر ء بنگپ ہم ہمے رنگیں سپتاں چہ چکار انت۔ شے مرید ء شئیر انت:

ہانی من ء کہ دست جنت

آسے گلیں جان ء کپیت

پہتا دیں بنداں روک بیت

جیکی ء ماہیں ہانی ء

ہیر ء کلمپر درتنگ انت

ہیرانی مسکیں وشبوواں

وشبوہا پلائی انت

کہ جنت ء دمکال ردنت^(۱۱)

شہ مرید ء اے شئیر ء یکیں وھد ء فارسی ء تجسیم ء گالبند ء تہ ء آئی ء پرکنگ ء ہنر ء سیل کن انت:

نیم پٹی پاساں ہمدلیں بیلوں جست گراں
شے تراچی انت زیادھیں اپاراں جن نے
جر جس نے لرزے واب نہ بے دنتان ء ڈرش نے
گمزدی بارے من چھے حجر ء کپتنگاں
نہ جڑاش زیرنت نہ دودنتان اش چست کن انت
لیرہ اش چدریں پہ دلے ناکامے برنت
آہنی پلک انت گوں منی بالاد ء جڑنت
تیل ء زمزیل انت پھنی گٹ ء کپتنگاں^(۱۲)

مئے زانکار گوش انت اولی دور ء شاعری تجک ء آسانیں درشانے۔ اسل ء مئے کوھنیں لچہ بیانہ انت۔
”شئیری کسماتک، گنجتی ء کندگی ء ربیت یافارسی ء مثنوی، شاہ نامہ فردوسی، اے یک میاں
اُستمانی درشانے ہر زبان ءر بیدگ ء تہ ء ہست۔ سسکرت ء ہمدرائیں لبزاتک کہ کاویہ
گوتنگ بیت اسل ء بیانہ انت۔ رامائن ء مہابھارت ہم بیانہ انت“^(۱۳)

بچار بیانہ ء زیکیں شئیر ء ازم ہر جاہ شئیری رنگ ء نہ بیت بلے ہھے کہ شاعر وتی جہزگاں بیان کنت گڑا
اود ء لاچار بیت کہ وتی دراگازی ء زورمان بہ کنت۔ بالاج ء لچہ ء بگر ہھے کہ نیام ء وتی جو زھانی تہ ء تندی کاریت گڑا بچار
شئیر ء رنگ ء سپت چون درابنت:

کوہ انت بلوچانی کلات
انارش بے راھیں گر انت
برزیں ہشی اش ساھگ انت
آپ اش بہوکیں چمگت انت
کوڈی اش پیش ء کنڈل انت
نشستین جہ اش کر کاوگ انت
بوپ ء بدل سبزیں سک انت
سنگ اش تلپشیں سر جہ انت

بوراش سپتیں چہوانت
بچاش گچینی گونڈل انت
برات اش تلاریں اسپرانت
برازھگ اش سیوانی جگ انت
زامات اش درواریں لڈانت^(۱۴)

تلپشیں سرچہ، تلاریں اسپر، درواریں لڈ، نی تووت بگوش مئے کہ جنگی شمیر شمیری سپتاں چہ چوچکار انت
مہرائی شمیر چون زیانہ بنت۔ بیاتراشہ مرید اے شمیر گوشاں بچار بلوچ گورہ زیبائی ڈنی سپت اے نہ انت بلکیں
اندری وشی اے لڈتے۔

ہانی اے گندیم گونگیں
دیم اے کناں من چی ستا
چم ہانی اے وھدے کپنت
کوس ہر دوئیں یک نہ بنت
نیکہ مچاچ ڈیک ورننت^(۱۵)

بالاچ اے جنگی شمیر پمارا یاھا کہ جنگ اے بنگپ اے شمیر نویس انت آاے بزانت کہ بلوچانی گورہ جنگی شمیر
رہیت ایوک تچک اے چیزانی بیان نہ انت۔ اود اے ہنر کاری ہم گندگ بیت۔ ارسطو بوطیقا اے عومر اے جنگی شمیراں ہمے
ہاتر اے ایند گراں چہ جوانتر گوش ایت کہ اود اے زبان اے جوانیں ازمی رنگے اے بیان کنگ بوتگ۔

پدا ہما ارزان اے تچک گونگی اے نیگ اے کا ایں کہ مئے مردماں پرچاچو گونگی کہ مئے اولی دور اے شاعری تچک اے
راستیں درانگازی اے۔ اے پہ مسال اے دیگ اے آندوردھن اے چاریں کہ آئی اے ہم وتی بیانہ لچہانی ہمے رنگیں توسیپ
کرتگ کہ لبزوتی بزانت بلد اے مانا اے کار مرد مہ بیت۔ آگوش ایت ساچشتی شاعری اے پہ ڈرستاں پیسر بزانت بلدی
مانا (لغوی) مانا درکار بیت پرچا کہ اشانی ارزشت بازانت بلے اے راستی اے چوزیرگ مہ بیت شاعری بزانت بلدی مانا
چیزے۔ اناں، راستی ایش انت بزانت بلدی مان اے بنپد اے سر اے مجازی مانا اے کلات ایر کنگ بیت۔ اولسر اے چولس
لبزے اے دیم اے کیت بلے ہمے بزانت بلدی مانا اے شکم اے مجازی مانا اے ثنا بیت۔ داں بزانت بلدی مانا نہ بیت مجازی مانا نہ بیت۔
آندوردھن اے کمد ایش انت کہ مادرائیں شاعر اے اولسر اے ہما لبز شوہاگی انت کہ آئی اے مانا بزانت بلد اے

تہ انت بلے ایثیء ما انچو کار مرد بہ کنیں اودء مجازی ماناء جاہء بہ گپت۔ من پمیشکا ترا گوشنگ ءیاں کہ بلوچی کوھنیں شاعریء آجنگی بیت کہ مہراکی اودء اگاں ہر جاہء اناں بلے باز جاہ ہے لبز چہرے بیت، شینے بیت یا کنایہء مجاز مرسلے بیت۔ سدوء اے شئیر کہ من ترا پیشء گوشنگ ات، پدا گوشان لے کہ اشیء آندوردھن مسال مان انت:

دا تملیں عہداں انگک چار وچاں سری
صبر کن اوپے صبر منی سہلیاں سمبہاں
کچکس دنناں پنء مزو کے جناں
کدھیں چھاں مسک آواریں سرگ کنناں
پہ کہیے من تئی دیمء در کپاں^(۱۶)

نوں اودء در کپگ بزانت بلدء ردء ڈنء روگ انت۔ بلے اودء شئیر ءتہ ءوش اتک ءماناء ہم دیگ ءانت بلکیں شر تریں مانا زبیا بؤگ ء شر رنگ ء زبیا گندگ ءماناء دیگ انت بزاں کیا من وت ء انچو بلناں داں تئی چھاں و شرنگ ء زبیا گندگ ء بیایاں۔ یا ہمے رنگ ء ”میری ہتھیاراں من لیپ ء توک ء دیاں“ بزانت بلدی ماناء چہ در کپیت چہرے جوڑ بیت، انچو تیر ء تپنگاں کے بگل ء کت ء و پس ایت۔

ہے مئے شئیر ء ازم انت، بزاں اگاں کسے آسان نمینگ لوٹ ایت، نبشتہ بہ کت بلے آئی ء جہد ہے بہ بیت لبز وتی بزانت بلدی ماناء چہ دیمء ہروت کہ ہے ربیت آئی ء کوھنیں شاعریء تہ ء ہست۔

شور گوناپ سازی ء رنگ ء بلوچی شاعریء تہ ء باز انت۔ اے ہم رود را تکی شئیر ء ازم ء مز نہیں ہزراں چہ یکے، بلکیں انگریزی ء لاطینی یا یونانی لبز انک ء ہم گوناپ سازی ء شاعریء شر میں ہزے گوشنگ بیت۔ یکیرے پدا دل ہما یا تکار نویسانی نیمگ ء روت کہ آھاں بلوچی شاعریء تچک ء راستیں در شانی ء ساچستے گوشنگ۔ من کہ شئیر پوگ ء اناں چاراں کج انت ہر نیمگ ء بیان ء بدل ء ہز کاری ہم بؤگ ء انت۔ بیگر ء شئیرے کہ:

تا نکہ مئے ورنائی ات حدیثانی
نیم شپاں مسکیں پادرواں دات انت
جیمی بانک اول کت انت آگاہ
واس چہ پن واریں دپ ء گپت انت^(۱۷)
یا ایثیء اشکن:

دوست قیمت کہ وش کنناں زردء

ناں نہ کنت کہ ہاترء پلاں

ماراماں نیامء گمبداں دانتنگ

برزچہ نودانء لاگریں شینکاں^(۱۸)

اے گمبل نہ انت، گمبداں انت۔ نی گمبداں متجء ہیال کن۔ برزچہ نودانء لاگریں شینکاں۔ چمانی گریوگ
ء ارسء بیان انت۔ یک راجےء گورء اے رنگیں شاعری بہ بیت آئیء گورء شنیئرء ازم چون نہ بیت؟۔ پرچاکہ شنیئرء
ازم مد بوتیں شنیئر ہم نہ بوتنگ ات۔ بلوچ چوناھا ہم برھنگیء سرپوش کنتء گوش ایت، پمیشکا ہر کجا کہ شر رنگیء
جنسء بیان انگ اودء سرپوشی لازم گندگء کیت۔ چشمک میبگرء گوشنگ:

صبر کن روح کہ من ایر براں روشا

روح در کیت زردیں دیگرے بو شیت

لال سدومسکء مہلباں مینیت

پہ وئی برتخ وہ منی ریشاں^(۱۹)

میبگرء اے شنیئرء بچار آئیء آزمانگء چونیں نوکیں چہر کار مرد کرتنگ:

اے شبء سہ پاس گوست گوں زوقاں

چارمی پاسء آس انگ بامء

در کیت روشء کافرین استال

کیت چوتیر دھوری جلتکاناں^(۲۰)

کافرین استالء چہرء ماناء بگند، بے رهم، بے ہدا، بے بزگ۔ چون مردم بہ گوش ایت کہ بلوچیء اولی دورء
شاعری بس راجےء جنگی راجد پتر انت۔ ادء جنگ ہم بے ندارگ کٹیء گوشنگ نہ بیتگ ہر نیبگء رنگء ندارگ
انت۔

رودراتکی شاعریء تہء چہرء شینء ہمراہیء گوناپ سازیء مزنین ارزشتہ ہست، بلوچیء ندارگ کٹیء
دورنگ شریء سرء دراء گندگ بنت مارشتیء ندارگی گوناپ سازی، جنگی بیت کہ مہراکی، ہر تہرےء تہء اشیء
جو انیں بہرے گون انت۔ جنگی شنیئرء تہء پرکنگء ربیت عربانی گورء ہم بوتنگ داں آوتی کہولء ہاکمانی جو انیں

رنگے ء ساڑا بکن آنت بلوچ ہم سے کار کنت۔ میگر گوش ایت:

مادی چونگند امیں جڑاں گورتہ

دیم پہناتی پہ دژمنیں مردماں^(۲۱)

گنگد امیں جڑے چہرے اٹیج ء ہیال کن۔ دہلی ء شتیر ء اے کسا نکلیں بہر ء بہ گند تووت آشنا ہے۔ بلوچیں
شاعر ایوک واکہات ء بیان کنوک نہ انت بلکیں جو زہاں ندرگی رنگ ء سازگ ہم زان آنت۔

میران ماں ہارے چند نہیں زین ء

او مرگول نریان ء تچو کین ء

شور کنگ رند ء بارگیں بوراں

انچو توپان ماں سرشم ء کوراں

دہلی نز آور تک زیادھیں زوراں

گرد ء گاڑی آت بارگیں بوراں

گر اٹنگ بیراں دما مواں

چھنگے روج ء میم نہ بوت آزمان

بوراں ہر دیم ء داٹگ آت حلوان

شیک اٹگ ز ہم ء درہک ات بلاں

زینگ آت کشمیری لڑیں زلاں^(۲۲)

جنگی شتیر ء تہ ء توار ء آواز ء گوناپ سازی باز بوتگ۔ ندرگ کشی عربانی محاکات ء پیم ء ہشکیں عکسے نہ
انت۔ بلکیں بلوچ شاعر تجسیم ء ہضر ء کارگرت ء بے جانیں چیزاں ساہ مان کنت۔ ہمے آئی ء زیبائی ء مارشت
انت۔ زیبائی ء مارشت ایش انت کہ بگوش آنت چیزے ہست تو بگوش ء اے چیز انت گڑا اء ہنر نیست (بزاں
اشی ء ہنر نہ گوش آنت) پرچا کہ زیبائی ء زانت ء رد ء ہمے گوش آنت کہ ڈنی قدرت ء شاعر ہمے رنگ ء بیان بہ کنت کہ
قدرت ء شررنگی گیس بہ بیت۔ مسال ء جبر ء توچو بگوش ء کوہ پلانی ء پیم ء لڈگ ء آت آنت، ہمیشہ ء زیبائی ء مارشت
گوش آنت۔

زیبائی گوش ایت کہ ابرم ء قدرت وت سرجم نہ انت۔ شاعر ء کمال ایش انت کہ قدرت ء پرکنت آئی ء

نامے دنت بلے زبان ۽ نوک بُوگ ہر دوری انت۔ اولی دور (بلوچی شاعری) وئی رہیت وت انت۔ ہمے رہیت دومی دور ۽ شاعران ہمے رنگ ۽ زرتنگ کہ آہانی بازیں شنیر ۽ بندے اولی دور ۽ مردانیک انت۔ اولی دور ۽ ہم بازانچیں شنیر ہست کہ سدو ۽ شنیر ۽ تہ ۽ انت دگرے ۽ گوشتنگ انت۔ شے مرید ۽ شنیر رند ۽ بلاج ۽ شنیر ۽ تہ ۽ مان انت۔ من ہمے سر پد باں شریں شنیر روان بوتگ، ایندگہ شاعران ہم ہمے بند زرتنگ ۽ دیم ۽ روان بوتگ انت۔ اشی ۽ من ہیال ۽ (مضمون) پرکنگ ۽ گال بند سر پد باں۔ دومی دور ۽ شاعران چہ ملاپازل ۽ مست توکلی ۽ شے مرید ۽ پدگیری باز کرتگ۔ اے یک تہے بوتگ۔ اے شنیران سیل ب کن ات، پد ہمیشی ۽ سر ۽ گپ کنیں۔ شے گوش ایت:

من گوں ملنگی گھوڑویے

گوزنت، زبناں ۽ گرت

سرچہ کلیری ڈنگر انت

ننگ چہ اش کر کاوگ انت

بوپ اش ڈگاری ہتنگ انت

(شے مرید ۽ شعر)

بلاج ۽ شنیر کہ پیسہ ۽ گوشتنگ ہمانی گوں اشی ۽ دیم پہ دیم بکن ۽ گڑ ایک گپے درایت۔ شہ مرید ہامردانی نام ۽ گرگ ۽ انت کہ آہاں دنیا یلہ دانگ ۽ کنڈے ۽ نشنگ اللہ اللہ کن انت۔ بلاج بلوچانی دلاوری ۽ توسپ ۽ انت۔ اگاں اے پہلوانانی ردی بوتیں گڑا شنیر اسل رنگ ۽ بہ اتکلیں بلاج ۽ شے مرید ۽ شنیر ۽ وشر گوشتنگ، انچو ملافاضل ۽ شے ۽ پیسہ ۽ گوشتنگ ۽ جہد کرتگ:

شپ چار پاس انت گم چار قسم ۽ گوں من انت

قسمے چہ گرانباریں گراہاں سنگین تر انت

قسمے چہ یعقوبی خیالاتاں گین تر انت

قسمے چہ نوک سنجیں کڑی سداں تیز تر انت (۲۳)

شے مرید ۽ شنیر پیسہ ۽ من آورنگ بلے دلگوش کن ات:

گمزدھی بارے من چہ ہجران کپتنگاں

گم منی باز مارم ۽ داروگی نباں

نہ بڑاش زیرنت نہ دونتان چست کن انت
لیڈواش چدریں پہ دلے ناکامے برنت
(شے مریدء شعر)

دوئیں شاعر وتی اندری جو زھاں ڈنی چہرہ گوناپ سازی ء گوں بیان کنگ ء انت، چریشی ء زانگ بیت اے
پہلو اتانی ردی نہ بوتگ بلکیں رودر تک ء شنیر ء ازم ء یک تے کرناں چہ ہمے بوتگ کہ آوت ء یکتا ء جتا سپد نہ بیتگ
انت۔ یک ء دو میگ ء سرھاں ء سرء شنیر گوتگ ء ربیت بوتگ بلے شرت ہمے بوتگ کہ دوئی شرت رہ گوش ایت لے۔
اگاں ناگرا ایشی ء دڑی یے گوتگ بوتگ۔ شے مریدء شنیر مست ء چو گوتگ۔

بازنی لڈانی پداگا ماں بیتگاں
پاداں نال بستگ پہ ڈگاری جنزگ ء
چھاں ہون بستگ پہ شپانی گوزوہاواں
سموتی زھیراں چنکدر مونجا بیتگاں
کوراں جاگیناں مشکاں گوں بنداں ایربراں
(مست توکلی ء شعر)

شہ مریدء چو گوتگ:
پاداں نال بستگ پہ ڈگاری جگ ء
چھاں ہون بستگ پہ شپانی بے وایاں
انچوتینگاں پہ زرء آپیک نباں
(شے مریدء شعر)

مست ء گورء کورانت ء شے ء گورء زر، بلے شہ مریدءھیال ء مست ء کہ اے جوش ء جوزہ ء گوں گوتگ
، شے ء گورء اے داب نیست۔ دگہ شنیر ہم ہست ہمرنگ انت۔ بلے کئے انت کہ بلوچی ء کونہیں شاعری ء تہ ء شہ
مرید، بیبگر، ہانی، مہناز ء شنیر کسے ء دوست مہ بنت۔ مست ء شنیر ء چہ زانگ بیت کہ بلوچانی گورء یکتا ء جتا (منفرد) ء
مانا ہمیش انت کہ گوتگیں ء چہ شرت گوتگ بہ بیت۔
شنیر ہانت ننگریں بیبگر گوتگ انت

اشکِ ہما آنت کہ لیلیٰ ءِ جناکت آنت
مادی حدیثاں گوں دیاں
(مست توکلی ءِ شعر)

حدیث ہر شاعرے ءِ یکتا بُوگ آنت، چونانہا شنیر ہما آنت کہ پیسر ءِ گوشتگ بو تگ۔
اگاں مابلوچی شنیر ءِ دروشم ءِ بارہ ءِ گپ بکن این تہ باز ءِ ایشی ءِ سلہیں لچہ گوشتگ ءِ باز ءِ شنیر ءِ نام ءِ
دانگ۔ مئے مردم گوش ءِ اشتاپنی بو تگ آنت یا یک ءِ دو شنیر ءِ وانگ ءِ پد آھاں وئی گپ دیم ءِ آورتگ۔ اگاں تو کہ
ایشی ءِ سلہیں لچہ گوش ءِ گڑا وءِ ناکام ءِ یک پیش ردے بنیت بلے انچو سلہیں لچہ بس تنگ ءِ بحرے ءِ چدر آنت۔
بلوچی ءِ کونہیں شاعری سرجم ءِ یاچو عربانی جیم ءِ ایوک پیش ردے آنت ءِ باز جاہ ءِ فارسی لہزانگ ءِ آھاں ردہم
زرتگ۔

ردچہ ایران ءِ پیدا ک آنت۔ پہ درور بلوچی کونہیں شاعری بازیں جاہ ءِ مثنوی ءِ رنگ ءِ آنت کہ یک پیش
ردے ءِ پد دگہ پیش ردے بندات بیت۔ شنیر دیم ءِ مثنوی ءِ رنگ ءِ نہ روت بلکیں نیام ءِ ایوک پیش ردے گوں روان
کنت۔ دو بندیک پیش ردے پد دومی شنیر ءِ دگہ پیش ردے بندات بیت باز بر ءِ مثنوی ءِ پیم ءِ روان کنت بلے نیام ءِ سئے
پیش ردکیت چو کہ گوھر ءِ ہرانی شنیر آنت۔

ہوتی نیل منی شاہ بیگیں

گیتاراں اول ڈائیگیں

زیر تو مر کبے راہ بیگیں

ایرکپ ماں پٹے پرا ہیگیں (۲۴)

دو جنگ ءِ پد نون پیش رد بدل بیت ہمے شنیرانی رند ءِ شنیر آنت:

سوار بوش روا جیں باد ءِ

بیگاوں ننگی بالاد ءِ (۲۵)

بلکیں گوھر ءِ ہرانی شنیر ءِ کے باز بدلی ءِ گوں سرجم ءِ مثنوی ءِ رنگ ءِ بیت بلے باز جاہ ءِ دو بند ءِ پد سہمی جنگ

ہم یگیں پیش رد ءِ بیت:

انکاں داں گیا میں لدے

سرگانی بزمک رودبارے

گوں زہم ۽ نیزہ ۽ کانارے^(۲۶)

گیشتر شنیر سے پیش ردے یادو پیش ردے تہ ۽ آنت۔ بلوچی کوہنیں شاعری زیادہ گوں پیش ردے روان کنت بلے

باز جاہ ۽ ردہم آئی ۽ ہمراہ بیت:

اسپر پلین تیگ خراسانی جاڑی آت

دائم ۽ بورے تاچک ۽ گردے گاڑی آت^(۲۷)

نوں کے ڈروشم ۽ گپ ۽ کنیں شرتز بیت۔ عطا شاد ۽ اشی ۽ سلہیں لپے گوشنگ ۽ صباد شنیری ۽ شنیر۔
شنیر چونناہر ہماوزن ۽ بوتگیں ساچشت ۽ شنیر گوشنگ بیت، آلچے بیت کہ دستونکے۔ کوہنیں بلوچی شاعری وتی
ڈروشم ۽ لپے آنت کہ ہندوستان ۽ اشی ۽ نظم گوش آنت۔ اشی ۽ اولی شکل اودے سلطان محمد قلی قطب شاہ ۽ گوشنگ کہ بندرے
اے فارسی ۽ تہرے بوتگ۔ ایشی ۽ ڈروشم ۽ شکل نیست بلے ہیال ۽ کیشلی ۽ بیان ہرہوری آنت۔ زندے ہر رنگیں ویل ۽
واکھات ایشی ۽ بنگپ ۽ سرہال بیت کن آنت۔ ایشی ۽ چودستونک ۽ پیم ۽ شکل نیست۔ پیش ردے بیت، نہ بیت ہم، بلے
ہیال ۽ کیشلی ۽ بندانی ہمگرچی ہرہوری آنت۔

بیان کنگ ۽ وڑے پیم (کنکنیک) ۽ سرے گپ بوت کنت۔ بازبرے اے شنیر ۽ گوں سنگتے ۽ دیم پیم ۽ دیم بنت ۽ بیان
اش کن آنت بازبرے ہدا ۽ ساڑا گوں بندات کنگ بیت بازبرے کپوت ۽ شاتل یاہورے جمہراں گوں بندات کنگ بیت۔
اولی دورے شاعری پیش ردے تہ ۽ آنت آئی ۽ شکل ۽ ڈروشم لپے تیگ آنت کہ وت جتا میں تہرے ایران ۽ چہ
ہندوستان ۽ شننگ۔ بلوچی ۽ جنگی شنیر ہم زبان ۽ جوان درانگا زگ ۽ شنیری سپت دارایت۔ ارزان گوش بلے لبزبانت
بلدی مانا ۽ چہ مجازی مانا ۽ سر بہ بیت۔ جنس ۽ بدن تچک ۽ بیان کنگ نہ بنت۔ گوناپ سازی ۽ ندرگ کشی آئی ۽ جو انیں
سپت آنت۔ ایشلی شنیر ۽ گوشنگ شہ مرید ۽ میبگر بے مرٹ آنت۔ سدو، مہناز ۽ ہانی ۽ شاعری سرپوش ۽ چہرے شنین ۽
تہ ۽ آنت۔ بالاچ جنگی شنیر ۽ بیان ۽ اندگہ شاعران چہ ہمیشہ کا دیم ۽ آنت کہ آزابان ۽ جو انیں رنگے ۽ کار مرد کنگ ۽ ہضرے
زانت۔

سرشون: (حوالہ جات)

- ۱۔ گل خان نصیر، بلوچی رزمیہ شاعری، کوئٹہ، بلوچی اکیڈمی، ممی، ۱۹۷۹ء، ت، ۲۶
- ۲۔ واحد بزدار، قدیم بلوچی شاعری کا تنقیدی جائزہ، اسلام آباد، قائد اعظم یونیورسٹی، ۱۹۹۷ء، ت، ۲۵
- ۳۔ گل خان نصیر، بلوچی رزمیہ شاعری، ت، ۲۸
- ۴۔ گل خان نصیر، بلوچی رزمیہ شاعری، ت، ۲۷
- ۵۔ گل خان نصیر، بلوچی رزمیہ شاعری، ت، ۳۳
- ۶۔ محمد حسن، مشرق و مغرب میں تنقیدی تصورات کی تاریخ، ت، ۱۲۴
- ۷۔ وہاب اشرفی، مغربی و مشرقی شعریات، خدابخش اور نیشنل لائبریری، پٹنہ، ۲۰۱۰ء، ت، ۲۱۰
- ۸۔ گل خان نصیر، بلوچی عشقیہ شاعری، کوئٹہ، بلوچی اکیڈمی، ت، ۲۷۵
- ۹۔ گل خان نصیر، ت، ۱۰۷
- ۱۰۔ واحد بزدار، قدیم بلوچی شاعری کا تنقیدی جائزہ، ت، ۵۱
- ۱۱۔ فقیر شاد، میراث، مند، فاضل ادبی کاروان، ستمبر، ۲۰۱۶ء، ت، ۳۴۳
- ۱۲۔ فقیر شاد، میراث، ت، ۳۱۳
- ۱۳۔ گوپی چند نارنگ، جدید نظم کی شعریات اور بیانیہ، فکشن ہاؤس، کراچی، ت، ۴۰
- ۱۴۔ فقیر شاد میراث، ت، ۲۲۵
- ۱۵۔ فقیر شاد میراث، ت، ۳۴۳
- ۱۶۔ گل خان نصیر، بلوچی عشقیہ شاعری، ۲۰۱۱ء، ت، ۱۰۷
- ۱۷۔ شیر محمد مری، کہنیں شاعری، کوئٹہ، بلوچی اکیڈمی، ۲۰۱۱ء، ت، ۶۵
- ۱۸۔ شیر محمد مری، کہنیں شاعری، ت، ۴۵
- ۱۹۔ شیر محمد مری، کہنیں شاعری، ت، ۴۵
- ۲۰۔ شیر محمد مری، کہنیں شاعری، ت، ۴۶
- ۲۱۔ شیر محمد مری، کہنیں شاعری، ت، ۴۸
- ۲۲۔ فقیر شاد، میراث، ت، ۳۴-۳۵

- ۲۳۔ ملا فاضل، شہلچہ کار، سیدھاشمی اکیڈمی، گوادر، مارچ، ۲۰۱۳، ص، ۱۱۹
- ۲۴۔ فقیر شاد، میراث، ت، ۲۸
- ۲۵۔ فقیر شاد، میراث، ت، ۲۸
- ۲۶۔ فقیر شاد، میراث، ت، ۲۸
- ۲۷۔ فقیر شاد، میراث، ت، ۲۸